

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

КУПЕНКО ОЛЕНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 37.091.12:36–051/.313:005.336.2 (043.3)

**СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ ПРОЄКТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Хмельницький – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
Пехота Олена Миколаївна,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
професор кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член (академік) НАПН України
Ничкало Нелля Григорівна,
Національна академія педагогічних наук України,
академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих;

доктор педагогічних наук, доцент
Калаур Світлана Миколаївна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка, професор
кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти і менеджменту соціокультурної діяльності;

доктор педагогічних наук, професор
Романовська Людмила Іванівна,
Хмельницький національний університет,
завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки.

Захист відбудеться «20» квітня 2021 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «19» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний світ – велика соціальна система, що постійно ускладнюється. Цивілізація розвивається, однак, з іншого боку, значна кількість людей потерпає від складних життєвих обставин. У відповідь на наявні виклики актуальними є процеси професіоналізації соціальної роботи. У 2014 р. під час світового конгресу в Мельбурні було схвалене глобальне визначення соціальної роботи як заснованої на практиці професії та академічної дисципліни з широким колом цілей – сприяння соціальним змінам і розвитку, соціальній згуртованості, активізації та звільненню людей. У 2018 р. Міжнародною федерацією соціальних працівників та Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи було ухвалено «Глобальну декларацію етичних принципів соціальної роботи», яка орієнтує на досягнення найвищих стандартів професійної доброчесності. Відповідно до цього документа науковим підґрунтям соціальної роботи є її власні теорії, теорії соціальних і гуманітарних наук, а також важливими визнаються місцеві знання регіонів.

Соціальна робота як галузь, що професіоналізується, намагається знаходити дієві відповіді на нові виклики. Так, в екстремальних умовах поширення світом пандемії COVID-19 у 2020 р. спільноти соціальних працівників підтвердили свій професіоналізм, оперативно розробляючи та впроваджуючи нові інструменти забезпечення доступності послуг для людей у складних життєвих обставинах, обговорюючи водночас і складні етичні питання професійної діяльності.

Міжнародні процеси професіоналізації соціальної роботи збігаються в часі з процесами реформування системи надання соціальних послуг в Україні, зокрема деінституалізації та впровадження сімейних форм виховання для дітей, позбавлених батьківського піклування (Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр.). Ще один процес – децентралізація влади – передавання значної частини повноважень, ресурсів і відповідальності від державних органів виконавчої влади до органів місцевого самоврядування (Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2015 р.). Серед цілей цього процесу – наближення соціальних послуг безпосередньо до людей та сімей, які їх потребують. Нові підходи до надання соціальних послуг визначено в Законі України «Про соціальні послуги» (2019 р.).

Актуальність проблеми дослідження знаходить нормативно-правове обґрунтування й у державних документах щодо освіти, зокрема в Законах України «Про освіту» (2017 р.) та «Про вищу освіту» (2014 р.). У рамках загальної роботи з розроблення нових державних стандартів в Україні введено в дію стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2019 р.) та другого (магістерського) рівня вищої освіти (2019 р.). Стандарти розроблені на засадах компетентнісного підходу й одержали позитивну оцінку роботодавців. Компетентнісний підхід реалізується відповідно до процесів створення єдиного загальноєвропейського простору вищої освіти, наукових досліджень та інновацій.

Науковим підґрунтям дослідження є фундаментальні положення теорії та методики професійної освіти (І. Зязюн, В. Кремень, Л. Лук'янова, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.), дидактичні засади професійної освіти (М. Гриньова, В. Євдокимов, М. Лазарєв, О. Пехота, І. Прокопенко, Л. Романишина та ін.), а також різні аспекти теорії та методики професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи (О. Карпенко, С. Калаур, І. Козубовська, І. Мельничук, В. Поліщук, Л. Ребуха, Л. Романовська, С. Харченко та ін.).

Окремої уваги заслуговує проектна компетентність майбутніх фахівців із соціальної роботи, адже ця компетентність та метод проектів використовуються як базові у багатьох дослідженнях, зокрема щодо формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи (В. Баранюк), функціональної компетентності майбутніх соціальних працівників із вуличної соціальної роботи (М. Боделан), соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників (О. Лісовець), професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до розв'язання конфліктів у професійній діяльності (С. Калаур), до здоров'язбережувальної діяльності (Л. Клос), до соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями здоров'я (Ю. Колодійчук), до науково-дослідної діяльності (О. Повідайчик), до професійної мислєдїяльності (Л. Ребуха), до професійної мобільності (Г. Рідкодубська), до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі (Ю. Рябова), до роботи в територіальних громадах (Г. Слосанська).

Українськими вченими проаналізовані практики формування проектної компетентності, використання проектних методів і технологій у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи в різних країнах, зокрема в Австралії (Г. Слосанська), Австрії (О. Біла, О. Павлішак), Великій Британії (Л. Романовська), Данії (Т. Логвиненко), Канаді (Н. Видишко, Н. Гайдук, С. Ставкова), Нідерландах (Л. Ребуха), Німеччині (О. Пришляк), Норвегії (Т. Логвиненко), США (Л. Віннікова, Н. Гайдук, Л. Клос, А. Попова), Франції (Г. Лещук), Швейцарії (О. Біла), Швеції (А. Кулікова, Л. Ребуха, Т. Логвиненко). Виявлено, що міжнародний досвід включає не лише розроблення студентами соціальних проектів, а й їх реалізацію, а також аналіз одержаних результатів.

Закцентовано, що в цілому чинна система підготовки фахівців із соціальної роботи динамічно розвивається відповідно до вимог часу. Водночас виявлено низку *суперечностей* у процесі формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи:

– *методологічна суперечність* між зростанням складності соціальних систем, з одного боку, та природним відставанням темпів включення у зміст професійної підготовки оновлюваних елементів тезауруса та технологій соціальної роботи як галузі, що інтенсивно розвивається, з іншого;

– *методологічна суперечність* між особистістю та суспільством як визначальна рушійна сила їх розвитку, що деталізується потребою в соціально активній особистості, здатній забезпечити суспільний розвиток, і необхідністю обмеження індивідуальної активності соціальною відповідальністю;

– *теоретична суперечність* між усвідомленням освітянами потрібних змін,

зокрема щодо підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи, з одного боку, та реальними якостями й мотивацією до професійної діяльності сучасних випускників закладів вищої освіти, з іншого;

– *теоретична суперечність* між наявними теоретичними положеннями щодо соціального та педагогічного проектування, з одного боку, та відсутністю сучасної системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, з іншого;

– *технологічна суперечність* між сучасними вимогами професіоналізації галузі, державних стандартів вищої освіти і недостатнім рівнем технологічного забезпечення процесу професійної підготовки, зокрема щодо формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи;

– *практична суперечність* між різноманіттям дисциплін, що мають потенціал для формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, та недостатністю міждисциплінарних зв'язків для забезпечення дієвості цього процесу.

Виявлені суперечності актуалізують проблему дослідження – формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Отже, актуальність, складність і недостатня розробленість означеної проблеми, а також виявлені суперечності зумовили вибір теми дослідження **«Система формування проєктної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у процесі професійної підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до теми наукової і науково-організаційної роботи Сумського державного університету «Ціннісні, соціальні, гендерні та правові основи формування політики протидії дискримінації і насильству в суспільстві» (номер державної реєстрації 0119U000205), де роль автора полягає в дослідженні підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо реалізації політики протидії дискримінації і насильству в суспільстві з використанням проєктних технологій.

Тему дисертації затверджено вченою радою Сумського державного університету (протокол № 7 від 14.04.2016 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 5 від 14.06.2016 р.).

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні, технологічному розробленні, експериментальній перевірці дієвості системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи у процесі професійної підготовки.

Відповідно до поставленої мети сформульовані **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи як науково-педагогічної проблеми.

2. Визначити методологічні засади підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи.

3. Обґрунтувати та визначити структуру й зміст проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи.

4. Сформулювати авторську концепцію системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки.

5. Розробити і змоделювати систему формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки.

6. Розробити стратегію та педагогічні технології реалізації системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки.

7. Практично реалізувати та експериментально перевірити дієвість системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Предмет дослідження – формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки.

Концепція дослідження визначена виходячи з того, що підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи відбувається в умовах динамічного реформування та зростаючої складності сучасних соціальних систем, а також інтелектуальної й емоційної складності діяльності фахівців із соціальної роботи. Провідною ідеєю є впровадження системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи як такої, що забезпечить подальше ефективне виконання ними професійних функцій. Визначені суперечності та здійснене теоретико-методологічне осмислення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи зумовили формулювання концептуальних основ дослідження у методологічному, теоретичному, технологічному та практичному концептах.

Методологічний концепт реалізується в особистісно орієнтованому, комунікативному, культурологічному, системному, синергетичному, діалектичному, компетентнісному, історичному, тезаурусному, діяльнісному, праксеологічному, технологічному та андрагогічному методологічних підходах. В їх інтеграції, на підставі виявлених принципів і механізмів, встановлених особливостей об'єкту дослідження, обґрунтовується цілісність системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки. При цьому методологічний концепт покликаний в межах професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи та подальшої їх професійної діяльності сприяти зниженню рівня негативного впливу методологічної суперечності між особистістю та суспільством.

Особистісно орієнтований, комунікативний та культурологічний підходи в їх інтеграції визначають систему, що розробляється в дослідженні, як студентоцентровану із визнанням стількох центрів, скільки студентів в академічній групі в їх культурній різноманітності. Для подолання хаосу та встановлення порядку в системі з багатьма центрами пропонується застосування механізмів послідовного чергування індивідуальної та колективної роботи із залученням різних учасників системи, інтерактивного навчання, взаємодії студентів у реалізації проєктів, опори на студентське самоврядування, а також

механізм селфпроектної діяльності.

В інтеграції положень системного, синергетичного, діалектичного підходів визначаються вид, структура та функції системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, що передбачає визнання суб'єктами і окремого студента, і студентської групи. Систему професійної підготовки пропонується розглядати в діалектиці системного та синергетичного підходів. Синергетичний підхід акцентує увагу на внутрішніх процесах у студентській групі, залишаючи викладача переважно ззовні дії механізму самоорганізації; системний підхід акцентує увагу на ролі викладача для реалізації механізму переходу від прямого управління у професійній підготовці до самоуправління й саморозвитку особистості та групи.

Положення компетентнісного, історичного та тезаурусного підходів в їх інтеграції забезпечують основу впорядкування термінологічного простору професійної підготовки, деталізації очікуваних результатів і змісту системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. У відповідь на складність сучасних соціальних систем концепція системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи спрямовується на забезпечення поступового зростання складності проектної діяльності студентів. Методологічний концепт передбачає також розуміння студентами власних проєктів як вбудованих у ширші процеси реформування надання соціальних послуг в Україні.

В інтеграції положень діяльнісного, праксеологічного, технологічного та андрагогічного підходів обґрунтовується інструментарій системи. Розвивальний характер зростання складності студентських проєктів осмислюється в теорії діяльності та теорії поетапного формування розумових дій. При цьому зростання складності студентських проєктів спрямовується відповідною стратегією та технологією. Ефективність і правильність формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи забезпечується цілеспрямованим включенням у систему роботодавців як наставників студентів із застосуванням для цього інструментарію дуальної освіти. Інтенсивність взаємодії суб'єктів системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи пропонується підтримувати інструментарієм соціальних мереж та цифрової системи менеджменту навчання.

Теоретичний концепт включає аналіз дефініцій базових понять, а також обґрунтування й визначення структури та змісту проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. У структурі проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи виділено: мотиваційно-цільовий компонент, що діагностується за критерієм самостійності майбутніх фахівців у професійній діяльності; когнітивний компонент, що діагностується за критерієм відповідності наявних у майбутнього фахівця знань і розумінь до тезаурусу та стандартів соціальної роботи, методів і засобів проектної діяльності; діяльнісний компонент, що діагностується за критерієм професійної творчості; комунікативний компонент, що діагностується за критерієм суб'єкт–суб'єктної взаємодії; самоосвітній компонент, що діагностується за критерієм здатності до

селфпроектної діяльності. Індивідуальна навчальна траєкторія та селфпроектна діяльність студента розглядається як основа професійної підготовки, як основа здатності сприяння людям у складних життєвих обставинах шляхом передавання їм співавторства та авторства в проектах, що розробляються та реалізуються.

Теоретичний концепт відображає моделювання системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки як студентоцентрованої, за можливості її налаштування як системи управління чи як синергетичної системи. Систему розглянуто як відкриту в середовищі ринку праці, в умовах політики реформування соціальних послуг.

Технологічний концепт відображається в стратегії, розробленій для забезпечення динаміки в системі формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. Стратегія інтегрує в собі проектну педагогічну технологію, селфпроектну педагогічну технологію та педагогічну технологію наставництва. Шляхом реалізації проектної педагогічної технології та педагогічної технології наставництва в кількох ітераціях реалізується поступове ускладнення проектної діяльності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки.

Практичний концепт реалізується із застосуванням методу «дослідження в дії» та передбачає експериментальну перевірку дієвості системи у взаємозв'язку всіх її елементів. Під дієвістю системи при цьому розуміється забезпечення в ній базового рівня проектної компетентності, а також досягнення частиною майбутніх фахівців із соціальної роботи творчого рівня проектної компетентності.

Практичний концепт передбачає забезпечення дієвості системи завдяки подоланню практичної суперечності між різноманіттям дисциплін, що мають потенціал для формування проектної компетентності, та недостатністю міждисциплінарних зв'язків. Встановлення потрібних міждисциплінарних зв'язків є функцією варіативності стратегії реалізації системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, включаючи можливості індивідуальної навчальної траєкторії майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Відповідно до мети, завдань, об'єкта, предмета та концепції дослідження було сформульовано **гіпотезу**: рівень сформованості проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи зростатиме, якщо стратегія реалізації системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки допускатиме можливість регулювати налаштування системи більшою мірою як системи управління чи як синергетичної, а також передбачатиме можливість індивідуальної навчальної траєкторії студентів.

Положення загальної гіпотези конкретизовані в часткових гіпотезах, які передбачають, що дієвість системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки забезпечується із впровадженням стратегії у таких технологіях:

1) послідовності кількох ітерацій проектної педагогічної технології із ускладненням проектного завдання, а також із реалізацією функції варіативності

стратегії у встановленні міждисциплінарних зв'язків;

2) селфпроектній педагогічній технології як квазіселфпроектній технології, що відкриває перспективи розуміння майбутнім фахівцем подальшого самопроектування та саморозвитку, а також створює для студентів орієнтувальну основу для сприяння самопроектуванню та саморозвитку майбутнім клієнтам соціальної роботи;

3) педагогічній технології наставництва, включаючи наставництво «рівний – рівному», академічне наставництво, наставництво «на робочому місці» у спрямуванні до співтворчості наставників та протеже.

Методологічну основу дослідження становлять: філософські та загальнонаукові положення щодо пізнання, відповідних парадигм, підходів, концепцій, методів і засобів; фундаментальні наукові положення філософії та психології щодо діяльності як сутнісної властивості людини, основи її формування та розвитку, положення щодо здатності людини до саморозвитку та самопроектування; фундаментальні наукові положення теорії систем і синергетики щодо забезпечення динаміки розвитку в соціальних системах, серед яких і освітні системи; вихідні положення теорії соціальної роботи як такої, що розвивається від надання допомоги до сприяння у реалізації прав людини; методологічні положення теорії професійної освіти в її компетентнісному вимірі; положення теорії «дослідження в дії» як теорії лонгitudного дослідження у повторюваності циклів в умовах нестабільного середовища та його неконтрольованих впливів на досліджуваний об'єкт.

Нормативна база дослідження:

– Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (Відомості Верховної Ради, 2015 р., № 13, ст. 91); Закон України «Про соціальні послуги» (Відомості Верховної Ради, 2019 р., № 18, ст. 73); державні стандарти соціальних послуг;

– Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради, 2017 р., № 38–39, ст. 380); Закон України «Про вищу освіту» (Відомості Верховної Ради, 2014 р., № 37–38, ст. 2004); «Національна рамка кваліфікації» (Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 509 та від 25 червня 2020 р. № 519)); стандарт вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня (Наказ Міністерства освіти і науки України № 557 від 24 квітня 2019 р.) та другого (магістерського) рівня вищої освіти (Наказ Міністерства освіти і науки України № 556 від 24 квітня 2019 р.);

– «Про затвердження Випуску 80 «Соціальні послуги» Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників» (Наказ Міністерства соціальної політики України № 518 від 29 березня 2017 р.).

Теоретичну основу дослідження становлять: теорія професіоналізації соціальної роботи (С. Калаур, О. Карпенко, І. Козубовська, В. Поліщук, Ш. Рамон (S. Ramon), Л. Ребуха, Г. Рідкодубська, Л. Романишина, Л. Романовська, Т. Семигіна, Г. Слезанська, П. Фрейре (P. Freire)), теорії проектної діяльності,

зокрема, у філософії (Т. Бутченко, М. Каган, В. Пустовойт, В. Розін, С. Фаренік, О. Шаповалова), у соціальних науках (О. Беспалько, Т. Дридзе, В. Курбатов, В. Луков), а також теорія компетентнісного підходу (Н. Брюханова, В. Луговий, Дж. Равен (J. Raven), О. Семенов, О. Чашечникова), теорія ринку праці як педагогічної категорії та теорія дуальної освіти (Н. Ничкало), теорія менеджменту в освіті (О. Галус, Т. Сорочан, І. Шоробура), теорія педагогічних технологій (В. Беспалько, М. Гриньова, В. Євдокимов, М. Лазарєв, О. Пехота, І. Прокопенко, Г. Селевко), андрагогічна теорія (О. Аніщенко, Л. Лук'янова, Дж. Мезіроу (J. Mezirou)), теорія інтерактивних тренінгових методів (О. Пометун), теорія e-learning (І. Козубовська; М. Смульсон), теорія методу «дослідження в дії» (Г. Алтріхтер (H. Altrichter), Б. Бартлетт (B. Bartlett), А. Баруш (A. Barusch), Х. Бредбері (H. Bradbury), Б. Дік (B. Dickh), А. Ферранс (E. Ferrance), М. Джордж (M. George), К. Грінгері (C. Gringeri), А. Піггот-Ірвін (E. Piggot-Irvine), П. Пош (P. Posch), П. Реасон (P. Reason), Б. Сомех (B. Somekh). Особливий потенціал для розроблення змісту і методів професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи міститься в теорії та технологіях життєвого самопроекткування та самоосвіти (К. Врзус (C. Wrzus), Г. Глінт (H. Glint), М. Голдсміт (M. Goldsmith), О. Пехота, М. Рейтер (M. Reiter), Б. Робертс (B. Roberts), М. Солдатенко, Н. Чепелева).

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети і перевірки сформульованих гіпотез використовувалися **наукові методи дослідження**:

– *теоретичні: діалектичний метод* – для конкретизації сутності досліджуваної проблематики; *метод інтеграції положень методологічних підходів* – для забезпечення цілісності дослідження; *систематизації філософської, організаційно-управлінської, психолого-педагогічної наукової та науково-методичної літератури, літератури в галузі соціального проектування* – для конкретизації та забезпечення подальшого розвитку основних понять дослідження; *аналіз офіційної нормативно-правової та організаційно-методичної документації* – для конкретизації сучасного тезаурусу професійної діяльності в соціальній сфері, а також дослідження сучасного стану процесу професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи у закладах вищої освіти; *порівняльно-педагогічний аналіз українських і міжнародних стандартів* – для визначення компонентів структури проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи; *моделювання системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи*; *порівняння та синтез* – для обґрунтування критеріїв, показників і рівнів проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, а також для розроблення стратегії реалізації системи; *структурний аналіз із застосування філософської та психологічної структур діяльності* – для удосконалення педагогічного методу проєктів;

– *емпіричні методи: пілотажне дослідження* – для вивчення можливостей формування проектної компетентності, аналіз документації закладів вищої освіти, педагогічний експеримент із застосуванням *методу «дослідження в дії»* – для перевірки дієвості системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, *педагогічне спостереження, анкетування, бесіда,*

аналіз продуктів діяльності – для збору та аналізу експериментальних даних;

– *методи математичної статистики*: статистичної й аналітичної обробки даних – для обробки результатів експериментального дослідження та перевірки їхньої достовірності (*критерій Стьюдента*), *метод графічного відображення* – для якісного аналізу емпіричних даних на етапі узагальнення результатів.

Організація дослідження:

– перший (підготовчий) етап – 2004–2010 рр. – здійснено аналіз науково-методичної літератури й інформаційних джерел із теоретичних засад проєктної діяльності в соціальній сфері, а також педагогічної системи як системи управління; виявлено суперечності, що гальмують процес формування проєктної компетентності майбутніх фахівців, проведено пілотажне дослідження;

– другий (теоретико-методологічний) етап – 2010–2014 рр. – обґрунтовано методологічні засади формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи; здійснено аналіз науково-методичної літератури й інформаційних джерел із теоретичних засад педагогічної системи як синергетичної; теоретично обґрунтовано концепцію, змодельовано систему формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, розроблено прототипи технологій її реалізації;

– третій (теоретико-експериментальний) етап – 2015–2020 рр. – реалізовано «дослідження в дії» для експериментальної перевірки прототипів технологій та здійснено теоретичне доопрацювання системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки, стратегії та технологій її реалізації;

– четвертий (підсумковий) етап – 2020 р. – узагальнено за результатами «дослідження в дії» динаміку формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки, здійснено оцінку дієвості системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, сформульовано загальні висновки за результатами виконаного дослідження, визначено перспективи подальших наукових розвідок за напрямом проблеми дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше теоретично обґрунтовано та розроблено* авторську концепцію формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, яка передбачає регулювання налаштування системи як системи управління чи як синергетичної відповідно до параметрів порядку, що спостерігаються в конкретній академічній групі; *змодельовано* систему формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи як систему студентоцентровану, що є відкритою до ширших процесів ринку праці та реформування у надаванні соціальних послуг; *розроблено* стратегію реалізації системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, що включає проєктну педагогічну технологію, селфпроєктну педагогічну технологію, педагогічну технологію наставництва; *конкретизовано й упроваджено* в науковий обіг сутність поняття «проєктна компетентність майбутнього фахівця із соціальної роботи» як комплексний проміжний результат

навчання та практики, стартом якого є відтворення послідовності дій селфпроектної діяльності та продовженням якого є вмотивована, зумовлена тезаурусом та стандартами проектна діяльність (зокрема й у команді) для розвитку, реалізації прав людини, сім'ї, групи, авторство в якій майбутній фахівець із соціальної роботи свідомо розділяє із клієнтом (клієнтами), навчаючись разом із ними діяти в умовах обмежених ресурсів і невизначеної ситуації; *визначено* структуру проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в мотиваційно-цільовому, когнітивному, діяльнісному, комунікативному, самоосвітньому компонентах;

– *удосконалено*: проектну педагогічну технологію при вивченні соціально-гуманітарних дисциплін у послідовності кількох ітерацій ускладнення проектного завдання, а також із реалізацією функції варіативності стратегії у встановленні міждисциплінарних зв'язків; селфпроектну педагогічну технологію як квазіселфпроектну технологію, що відкриває перспективи розуміння майбутнім фахівцем подальшого самопроекткування та саморозвитку, а також створює для студентів орієнтувальну основу для сприяння самопроектуванню та саморозвитку майбутнім клієнтам соціальної роботи;

– *дістало подальшого розвитку* розуміння сутності професійної підготовки фахівця із соціальної роботи за рахунок виокремлення проектної компетентності як базової для інших компетентностей фахівця; метод «дослідження в дії» як діагностичний інструмент для забезпечення дієвості педагогічних систем.

Теоретичне значення полягає в тому, що результати аналізу професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи як педагогічної проблеми можуть бути використані для обґрунтування систем і технологій формування різних компетентностей майбутніх фахівців із соціальної роботи; пропонується варіант структурування системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи як системи управління та як синергетичної системи може бути використано для проектування систем професійної підготовки за різними спеціальностями; наданий приклад застосування методу «дослідження в дії» може бути застосовано при організації експериментальних педагогічних практик у процесі професійної підготовки.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовано, спроектовано, випробувано та впроваджено в освітній процес у межах компонентів для спеціальності 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» навчально-методичне забезпечення системи формування проектної компетентності як такої, що є базовою для інших видів компетентностей майбутніх працівників соціальної сфери. Розроблені методичні засоби знайшли своє відображення у одноосібних навчальних посібниках «Педагогічні проекти» та «Соціальна робота: від теорії до практики», а також у виданих у співавторстві навчальних посібниках «Проектна діяльність у соціальній сфері», «Принципи організаційного та методичного забезпечення практичної складової в рамках реалізації дуальної моделі освіти (старт в умовах багатьох невизначеностей)».

Зміст, основні положення та висновки дослідження можуть бути використані

при розробці організаційно-методичного забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи, при розробці та перевірці експериментальних технологій та методів, при організації освітнього процесу, зокрема самостійної освітньої діяльності студентів, при написанні наукових статей, при роботі над дисертаціями аспірантами та докторантами.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (довідка про впровадження № 230/04 від 21.10.2020 р.), Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (акт про впровадження б/н від 02.11.2020 р.), Сумського державного університету (акт про впровадження б/н від 17.11.2020 р.), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (довідка про впровадження № 2117 від 19.11.2020 р.), Ужгородського національного університету (довідка про впровадження б/н від 03.12.2020 р.), Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка про впровадження № 20 від 5.01.2021 р.), Львівського національного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 37-Н від 06.01.2021 р.), діяльність громадської організації «Сумське громадське коло» (довідка про впровадження б/н від 11.11.2020 р.).

Основні положення та отримані в процесі дослідження результати дозволяють підвищити якість професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи та можуть бути використані під час розробки освітніх програм, навчальних планів, силабусів, в організації самостійної освітньої діяльності студентів, при організації дуальної освіти, в проєктній діяльності викладачів і студентів.

Особистий внесок здобувача. Усі представлені в дисертації наукові результати одержані автором самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, особистий внесок здобувача полягає в тому, що: у навчальному посібнику [43] дисертантом обґрунтовано зміст і структуру проєктної діяльності для соціальних перетворень, розроблено методичні засоби (орієнтувальні та виконавські картки) організації самостійної навчальної діяльності студентів; у навчальному посібнику [44] дисертантом представлений компонент організації проєктної діяльності студентів у ході дуальної освіти; у статті [16] автором розкрито педагогічний зміст поняття «індивідуальна навчальна траєкторія»; у тезах конференції [39] представлено педагогічний аспект групової роботи; у тезах конференції [42] розкрито особливості засобів інформатизації навчального процесу.

На захист винесено:

1) концепцію системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, яка передбачає регулювання налаштування системи більшою мірою як системи управління чи як синергетичної системи відповідно до параметрів порядку, що спостерігаються в конкретній академічній групі;

2) систему формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи як системи студентоцентрованої, що є відкритою до ширших процесів ринку праці та реформування у наданні соціальних послуг;

3) структуру проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в мотиваційно-цільовому, когнітивному, діяльнісному, комунікативному, самоосвітньому компонентах;

4) стратегію реалізації системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, що є варіативною з точки зору різних наборів дисциплін навчальних планів спеціальності 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота», включає проєктну педагогічну технологію, селфпроєктну педагогічну технологію, педагогічну технологію наставництва.

Апробація результатів дослідження здійснювалась у публікаціях автора та виступах із науковими доповідями та повідомленнями на міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових і науково-практичних конференціях: «Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) в контексті Болонського процесу» (Харків, 2005 р.), «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2006 р.), «Викладач і студент: проблеми ефективної співпраці» (Черкаси, 2006 р.), «Інтелектуальні системи в промисловості й освіті – 2007» (Суми, 2007 р.), «Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації» (Харків, 2007 р.), «Проблемы межкультурных коммуникаций в содержании социогуманитарного образования: состояние, тенденции, перспективы» (Казань, 2008 р.), «Социальный компьютеринг: основы, технологии развития, социально-гуманитарные эффекты» (Москва, 2012 р.), «Інформатика, математика, автоматика. ІМА: 2016» (Суми, 2016 р.), «Відродження гідності людей золотого віку в українському суспільстві» (Львів, 2019 р.), «Формування здоров'язберезувальних компетентностей молоді в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (Хмельницький, 2020 р.), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи» (Тернопіль, 2020 р.).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри психології, політології та соціокультурних технологій Сумського державного університету, кафедри менеджменту освіти та педагогіки вищої школи Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (2016–2020 рр.).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Активізація пізнавальної діяльності студентів в умовах дистанційного навчання» за спеціальністю 13.00.09 – теорія навчання захищено в Харківському державному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди в 2001 р. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 54 публікаціях автора (49 – одноосібні), з яких 26 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 одноосібна монографія (22,8 др. арк.), 1 одноосібний навчальний посібник, 19 одноосібних статей у наукових фахових виданнях, 5 статей в зарубіжних наукових виданнях), 16 праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 12 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел

(515 найменувань, з них 69 – іноземними мовами) та додатків (8 на 93 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 585 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 411 сторінках. Роботу ілюстровано 30 таблицями та 17 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; сформульовано суперечності, на вирішення яких спрямована дисертація; зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, концепцію, гіпотезу дослідження; визначено методологічну основу, нормативну базу, теоретичну основу та наукові методи дослідження; представлено організацію дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про впровадження основних положень дослідження; визначено особистий внесок здобувача; сформульовано наукові положення, що виносяться на захист; наведено дані про апробацію основних положень дослідження, відомості про публікації; схарактеризовано структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «Професійна підготовка майбутніх фахівців із соціальної роботи як науково-педагогічна проблема» – проаналізовано становлення соціальної роботи як професійної діяльності з кінця XIX ст. до теперішнього часу, сучасний тезаурус соціальної роботи як основу змісту професійної підготовки, а також сучасний стан теоретичного й організаційно-методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи в світі та в Україні.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено, що професійна діяльність фахівців із соціальної роботи крім реалізації у науково обґрунтованих технологій, пов'язаних із певною конкретною цільовою групою, також передбачає діяльність із новими цільовими групами. Прикладом таких цільових груп є самотні люди похилого віку на самоізоляції в умовах пандемії COVID-19. Таким чином встановлено, що майбутні фахівці із соціальної роботи мають бути готовими до виявлення й у подальшому нових цільових груп клієнтів у складних життєвих обставинах. Наявність суттєвих невизначеностей у діяльності фахівців із соціальної роботи зумовлює необхідність інтеграції практики, навчання і досліджень.

Опрацьовано один із варіантів відповіді на методологічну суперечність між зростанням складності соціальних систем, з одного боку, та природним відставанням темпів включення у зміст професійної підготовки оновлених елементів тезауруса та технологій соціальної роботи, з іншого. Ця відповідь передбачає, що в тезаурус соціальної роботи, що засвоюється майбутніми фахівцями, включаються поняття, інваріантні до специфіки конкретної соціальної проблематики, характеристик конкретних груп клієнтів соціальної роботи. Прикладами таких понять є «активізація», «звільнення», «розвиток», «потреба», «індивідуальна робота з випадком», «етичний стандарт», «згуртованість» та ін. Серед таких інваріантних понять є й поняття «проект» і «проектна діяльність» як

такі, що спрямовані на роботу із невизначеним сучасним і непередбачуваним майбутнім.

На підставі результатів наукових праць О. Байбакової, Т. Власової, С. Глазунова, Ю. Комлева, Р. Корнюшиної, Е. Крузе, М. Морозової, Н. Ничкало, А. Попової, Г. Попович, Ш. Рамона (S. Ramon Р. Брачес-Чирек (R. Braches-Chyrek), І. Фергюсон (I. Ferguson), Д. Л. Морган (D. L. Morgan) встановлено, що впродовж усього періоду професіоналізації соціальної роботи підкреслюється важливість інтеграції теоретичного знання і практичного досвіду. Така інтеграція виявлена і в сучасних закордонних освітніх установах, зокрема в США: (Школа соціальної роботи Державного університету Сан-Франциско, Школа соціальної роботи Колумбійського університету, Школа соціальної роботи та кримінальної юстиції Університету Вашингтону, Школа соціальної роботи Університету Пітсбургу, Коледж охорони здоров'я та соціальних служб Університету Джорджа Мейсона, Коледж здоров'я та наук про людину Університету штату Колорадо). В Україні відповідні процеси реалізуються із упровадженням елементів дуальної форми професійної підготовки.

Окремої уваги та застосування у вітчизняній практиці підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи заслуговує наявна в світі тенденція щодо онлайн та змішаного навчання. Актуальність такої тенденції визначена й тим, що поступово різні соціальні послуги знаходять інструментарій для їх реалізації в Інтернет-мережі.

В умовах невизначеності в професійній діяльності в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи виокремлюється проєктна форма діяльності, виникає потреба у формуванні проєктної компетентності.

Формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи передбачено в освітніх програмах вітчизняних ЗВО. За наявними у відкритому доступі матрицями відповідності освітніх програм різних ЗВО виявлено досить великий перелік освітніх дисциплін, які є основою для формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. До цього переліку додаються практика, комплексний державний екзамен, кваліфікаційна робота. Виявлені дані свідчать про широке використання методу проєктів у навчанні й оцінюванні. Однак аналіз робочих програм, в яких наявне поняття «проєкт», далеко не завжди виявляє серед видів навчальної активності в цих програмах реалізацію проєкту. Автори в певних випадках обмежуються завданням заповнення аплікаційної форми, підготовкою проєкту як тексту. З іншого боку, за результатами порівняльних досліджень, виконаних українськими вченими (О. Біла, Н. Видишко, Л. Віннікова, Н. Гайдук, Л. Клос, А. Кулікова, Г. Лещук, Т. Логвиненко, О. Павлішак, А. Попова, О. Пришляк, Л. Ребуха, Л. Романовська, Г. Слосанська, С. Ставкова) щодо міжнародного досвіду формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи встановлено: у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи в університетах за кордоном активно використовується метод проєктів, формується проєктна компетентність; у переважній більшості проаналізованих прикладів студенти не лише розробляють проєкти, а й реалізують їх, зокрема й

поза межами окремих освітніх дисциплін та освітнього середовища конкретного закладу освіти.

Визначено, що однією з вихідних тез для формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи приймається необхідність організації діяльності студентів із розробки проєктів, їх реалізації та аналізу одержаних результатів. Саме проєктна компетентність фахівця вводиться як така, що покликана зменшити вплив методологічної суперечності між зростанням складності соціальних систем, з одного боку, та природним відставанням темпів включення до змісту професійної підготовки оновлюваних елементів тезауруса та технологій соціальної роботи як галузі, що інтенсивно розвивається, з іншого.

У процесі дослідження процесу професіоналізації соціальної роботи встановлено, що складні й динамічно змінювані соціальні системи вимагають розуміння фахівцями із соціальної роботи значущості своєї професійної діяльності, зокрема проєктної, як вбудованої в ширші процеси в об'єднаних територіальних громадах. З аналізу розвитку соціальної роботи у ХХ ст. випливає і те, що компетентність фахівця із соціальної роботи не повинна обмежуватися активністю окремої особи.

У другому розділі – «Методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи» – проаналізовано положення про саморозвиток особистості, подано характеристику методологічних підходів, принципів, розглянуто можливі відповіді на методологічну суперечність між особистістю та суспільством.

Положення про саморозвиток особистості визначено в рамках особистісно орієнтованого підходу, чим забезпечується підґрунтя для введення поняття «селфпроєктна діяльність» («самопроєктування»). З іншого боку, комунікативний та культурологічний підходи привертають увагу до особистості в спільноті інших, зокрема й можливості виникнення соціальних проблем, а також шляхів їх профілактики та вирішення. У сукупності ці методологічні підходи визначають систему формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи як студентоцентровану систему, що орієнтується на стільки центрів, скільки студентів в академічній групі.

Системний та синергетичний підходи забезпечують уявлення про загальну структуру системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. При цьому синергетичний підхід дозволив зосередити увагу на внутрішніх процесах, що відбуваються в групі, залишаючи викладача переважно зовні системи самоорганізації студентської групи. Системний підхід дозволяє зацентрувати увагу на ролі викладача для здійснення переходу від прямого управління в професійній підготовці до самоуправління в процесі саморозвитку особистості та групи.

Компетентнісний підхід визначено як такий, що покликаний забезпечити обґрунтування структури проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. Історичний та тезаурусний підходи відкривають можливості для наповнення компонентів цієї структури особливостями спеціальності «Соціальна робота», визначення відповідних критеріїв і показників.

Андрагогічний, праксеологічний, технологічний підходи більшою мірою визначають інструментарій системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. Разом із тим, ці підходи забезпечують внесок і до формулювання цілей системи, зокрема андрагогічний щодо врахування сутності діяльності фахівця із соціальної роботи в реалізації прав людей і відповідних механізмів педагогіки.

Інтеграція підходів дозволила акцентувати увагу на тому, що особистісно орієнтований, синергетичний та андрагогічний підходи як спільне мають звернення до «само», висвітлюючи різні аспекти в розумінні «само». Особистісно орієнтований підхід визначає необхідність пошуку самого себе, відкриття власної людської сутності, актуалізації власних сил. Синергетичний підхід більшою мірою спрямовує дослідження на знаходження зв'язків і конструювання структур для самоорганізації в студентських групах. Андрагогічний підхід відкриває суперечності, розуміння яких допомагає активізувати саморозвиток дорослих, зокрема це суперечності «гнобителів» і «пригноблених» у педагогіці пригноблених П. Фрейре, а також дезорієнтувальна дилема між наявним баченням і відкриттям нового у Дж. Мезіроу.

У процесі аналізу різних методологічних підходів для вирішення проблеми формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, пріоритет було надано таким групам принципів: особистісно орієнтованого підходу (у доповненні з принципами комунікативного та діяльнісного підходів): забезпечення свободи вибору; ціннісно-цільової сутності пізнання; значущості іншої людини; поєднання індивідуального підходу з колективною роботою; зв'язку навчання з практичною діяльністю; доступності; наступності та усвідомленої перспективи в їх взаємному зв'язку. Принципи системного підходу: зворотного зв'язку; необхідної кількості різноманітності; емерджентності; додатковості. Принципи синергетичного підходу: нелінійності; нестійкості; незамкненості; динамічної ієрархічності.

Аналіз методологічних підходів дозволив виділити для концепції системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи такі механізми: механізм особистісно орієнтованого підходу (життєвого самопроєктування); механізм системного підходу (переходу від прямого управління діяльністю тих, хто навчається, до співуправління та самоуправління); механізм синергетичного підходу (взаємодії мікрорівня (окремих студентів у групі), макрорівня (лідер (-и) студентського самоврядування групи), мегарівня (викладача та роботодавців як зовнішніх суб'єктів) як механізм самоорганізації підсиленої потоками інформації та енергії зовнішнього середовища; механізм діяльнісного підходу – проєкт як базовий механізм для реалізації цих видів діяльності (проєктна компетентність майбутніх фахівців із соціальної роботи як базова для формування інших компетентностей), що спирається на психологічну структуру діяльності, зокрема за О. Леонтьєвим та П. Гальперінім.

На підставі опрацьованих методологічних підходів і визначених механізмів сформульовано **робочу концепцію** системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. Отже, досягнення запланованого

результату – *формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи* щодо вмотивованої, зумовленої тезаурусом і стандартами соціальної роботи діяльності з розроблення й реалізації проєктів для розвитку та реалізації прав людей, сімей, груп із поступовим передаванням їм авторства в проєктній діяльності – можливе:

– в *студентоцентрованому* процесі професійної підготовки, що орієнтується на стільки центрів, скільки студентів в академічній групі, а також на розширення можливостей студентів, врахування права кожного з них на вибір власної індивідуальної освітньої траєкторії;

– за регулювання налаштування системи більшою мірою *як системи управління* (від прямого управління викладачем освітньою діяльністю студентів до співуправління та самоуправління студентами власною освітньою діяльністю) чи *як синергетичної системи* (в індивідуальній роботі й інтерактивному навчанні в малих групах, у співпраці студентів, а також у відкритості до взаємодії із зовнішнім середовищем, ринком праці).

У третьому розділі – «Проєктна компетентність як очікуваний результат професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи» – розглянуто питання про міжнародні педагогічні теорії та практики поступового застосування методу проєктів, способи досягнення освітніх результатів. Охарактеризовано складники ставлення до діяльності, готовності до її виконання, саморозвитку особистості, саморозвитку соціальних груп, взаємодії.

Виходимо з того, що поняття «компетентність» достатньо якісно зафіксовано не лише у психолого-педагогічних наукових працях, а й у законодавчо-нормативному полі професійної підготовки. Натомість для визначення поняття «проєктна компетентність фахівця із соціальної роботи» запропоновані визначення базових понять «проєкт» і «проєктна діяльність». Пропонуємо такі визначення: проєкт – це ідеальний образ майбутнього з потрібними перевагами, що супроводжується описом процедури перетворення цього образу в об'єктивну реальність з урахуванням обмежень: людських, матеріальних і часових ресурсів; проєктна діяльність – це така, яка починається зі створення певного образу майбутнього, що забезпечує необхідні переваги порівняно із ситуацією без проєкту, і є можливою за наявної команди виконавців та ресурсів, і яка завершується у визначений час із перетворенням цього образу на об'єктивну реальність.

У сутності поняття «проєктна компетентність фахівця із соціальної роботи» відображено розуміння того, що складні види діяльності в умовах невизначеності та удосконалення процесів соціальної сфери можна і потрібно проєктувати перед безпосередньою їх реалізацією. Сам індивідуальний розвиток особистості варто проєктувати, виходячи з особливостей і потреб людини, а також безпосередньо залучаючи її саму до цього. Так само можна і доцільно проєктувати розвиток соціальних спільнот, причому здійснювати це як самопроєктування за їх безпосередньої участі.

Проєктна компетентність фахівця із соціальної роботи визначена як комплексний результат навчання та практики, що дозволяє вмотивовано та

професійно розробляти й реалізовувати проекти (зокрема, в команді) розвитку людини, сім'ї, групи, громади і реалізації їх прав, авторство в яких соціальний працівник свідомо розділяє з клієнтом (клієнтами) і поступово передає йому (їм), навчаючи діяти в умовах обмежених ресурсів і невизначеної ситуації.

Пропонується такий набір компонентів проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи: мотиваційно-цільовий, когнітивний, діяльнісний, комунікативний, самоосвітній. Для наведеного набору компонентів запропоновані відповідні критерії та показники.

Мотиваційно-цільовий компонент розглядається як компонент, що відображає ставлення людини до професії й регулює діяльність. Щодо соціальної роботи, цей компонент передбачає те, що людина, яка працює за фахом, так чи інакше визначилася щодо емоційної й інтелектуальної складності своєї професії, укріпилася у власному професійному виборі саме на користь соціальної роботи. Сформованість мотиваційно-цільового компонента проектної компетентності фахівця із соціальної роботи пропонується визначати за критерієм самостійності в професійній діяльності.

Когнітивний компонент забезпечує теоретичну основу діяльності фахівця із соціальної роботи. Природне бажання однієї людини допомогти іншій керується інтуїцією та її власними уявленнями про добро і зло. Діяльність професіоналів, які надають соціальні послуги, керується тезаурусом і стандартами соціальної роботи як заснованої на практиці професії та академічної дисципліни, стандартами, методами і засобами проектної діяльності. Відповідно до цього сформованість проектної компетентності за когнітивним компонентом пропонується визначати за критерієм відповідності наявних знань і розумінь тезауруса та стандартам соціальної роботи, окремим методам і засобам проектної діяльності.

Діяльнісний компонент передбачає вміння здійснювати цілеспрямовані дії, виконувати складні спеціалізовані завдання, реалізовувати діяльність, зокрема в умовах невизначеності, спираючись на когнітивний компонент. Сформованість у фахівця проектної компетентності за діялісним компонентом пропонується визначати за критерієм професійної творчості.

Комунікативний компонент відображає складник діяльності фахівців із соціальної роботи у векторі спрямованості на клієнтів, а також у векторі спрямованості на колег і партнерів. Сформованість у фахівця проектної компетентності за комунікативним компонентом пропонується визначати за критерієм «суб'єкт–суб'єктної» взаємодії.

Сформованість проектної компетентності в самоосвітньому компоненті визначається за критерієм здатності до селфпроектної діяльності (включаючи самопроектування та реалізацію відповідних проектів). Опрацювання питання формування проектної компетентності майбутніх фахівців саме соціальної роботи призвело до розуміння того, що важко уявити собі готовність молодого людини продуктивно виконувати проекти допомоги людям у складних життєвих обставинах чи проекти розвитку громад, якщо майбутні фахівці не матимуть досвіду самопроектування та реалізації власних проектів особистого та професійного розвитку, долання на цьому шляху своїх можливих негативних

звичок і здобуття для себе нових позитивних. Відповідно в процесі професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи розглядаються два типи проєктної діяльності: 1) селфпроєктна; 2) спрямована на розвиток клієнтів соціальної роботи та реалізацію їх прав.

Проєктна компетентність майбутнього фахівця із соціальної роботи визначена як комплексний проміжний результат навчання та практики, стартом якого є відтворення послідовності дій селфпроєктної діяльності та продовженням якого є вмотивована, зумовлена тезаурусом та стандартами проєктна діяльність (зокрема й у команді) для розвитку, реалізації прав людини, сім'ї, групи, авторство в якій майбутній фахівець із соціальної роботи свідомо розділяє із клієнтом (клієнтами), навчаючись разом із ними діяти в умовах обмежених ресурсів і невизначеної ситуації.

Запропоновано базовий рівень сформованості проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, який має забезпечити відповідна система. Цей рівень обмежується тим, що студенти повинні достатньо повно володіти тезаурусом та стандартами за компетентністю, однак можуть не виявляти творчого рівня у розробці та реалізації проєктів. Проте це не виключає спрямованості системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи на творчий рівень компетентності.

Водночас передбачається, що розвиток проєктної компетентності повинен бути продовженим у магістерських програмах. Перспективою магістерських програм із соціальної роботи має бути не лише творчий рівень проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, але й наступний рівень, що логічно продовжує розвиток майбутнього фахівця із соціальної роботи – від репродуктивної самостійної діяльності до пошукової самостійної діяльності, далі – самостійної творчості. Цей рівень – *рівень співтворчості*, що є особливо важливим для фахівців із соціальної роботи.

Перспективи для розвитку проєктної компетентності пов'язані з оволодінням майбутніми фахівцями із соціальної роботи в магістерських програмах проєктною діяльністю відповідно до міжнародних стандартів проєктного управління, зокрема стандартів Project Management Body of Knowledge, PRINCE2, P2M.

У четвертому розділі – «Система формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки» – розглянуто концепцію і систему формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Концепцією передбачено, що досягнення запланованого результату – **базової проєктної компетентності** майбутніх фахівців із соціальної роботи – можливе:

- в **студентоцентрованій системі**, що орієнтується на стільки центрів, скільки студентів в академічній групі, на селфпроєктну діяльність студентів, врахування права кожного у виборі власної індивідуальної освітньої траєкторії;

- за регулювання налаштування системи більшою мірою **як система управління** (від прямого управління викладачем освітньою діяльністю студентів до співуправління та самоуправління студентами власною освітньою діяльністю) чи як **синергетичної системи** (у чергуванні інтерактивного навчання в малих

групах та індивідуальної роботи, у співпраці та взаємодії студентів різних курсів у реалізації проєктів, в опорі на *студентське самоврядування*, у *відкритості* до взаємодії із зовнішнім середовищем і ринком праці);

– у *змісті* розуміння методологічної суперечності між зростанням складності соціальних систем та наявним змістом професійної освіти, методологічної суперечності особистості та суспільства, а також у поступовому розширенні кола активності студентів, збільшенні кількості компонентів у студентських проєктах, спрямованості на передавання авторства клієнтам у проєктах; у змісті розуміння студентами реалізованих проєктів як вбудованих у ширші процеси реформування системи надання соціальних послуг в Україні, де кожен проєкт – це думка, направлена у майбутнє і дія на випередження й подолання хаосу від змінюваності соціальних систем;

– з використанням *інструментарію* педагогічної проєктної технології, педагогічної селфпроєктної технології, педагогічної технології наставництва; при тому, що повнота комплексу інструментарію забезпечується на базі теорії діяльності, теорії спілкування, теорії трансформаційного навчання, теорії дуальної освіти, а також теорії навчання з використанням цифрових технологій;

– перед студентами відкриті можливості не зупинятися на базовій, а *досягнути творчої проєктної компетентності*, самостійного визначення цілей, включення в реальні соціальні проєкти, ініціювання та реалізації власних авторських проєктів, чому сприяє розвинене студентське самоврядування.

Пропонована модель системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи представлена на рис. 1.

Отже, система формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи об'єднує у студентоцентрованій освітній діяльності викладачів і студентів, залучаючи до цього процесу також і суб'єктів ринку праці. Система містить: мету – проєктну компетентність майбутніх фахівців із соціальної роботи у мотиваційно-цільовому, когнітивному, діяльнісному, комунікативному та самоосвітньому компонентах; зміст, що визначається тезаурусом і стандартами соціальної роботи, опрацьовується студентами відповідно до індивідуальної освітньої траєкторії; стратегію та проєктну педагогічну технології, селфпроєктну педагогічну технологію, педагогічну технологію наставництва, а також відповідне науково-методичне забезпечення.

Відстежувані в системі параметри порядку (досвід самоуправління в пізнавальній діяльності, досвід проєктної діяльності, досвід групи щодо взаємодії) дозволяють регулювати налаштування системи переважно як системи управління чи синергетичної системи.

Для забезпечення динаміки поступового ускладнення проєктної діяльності в системі формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи передбачено кілька етапів застосування проєктної педагогічної технології в стратегії формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. Додана цінність стратегії передбачається за рахунок її варіативності на матеріалі різних навчальних дисциплін (відповідно до наявних навчальних планів освітніх програм спеціальності 231 «Соціальна робота» галузі знань 23

«Соціальна робота» у різних ЗВО).

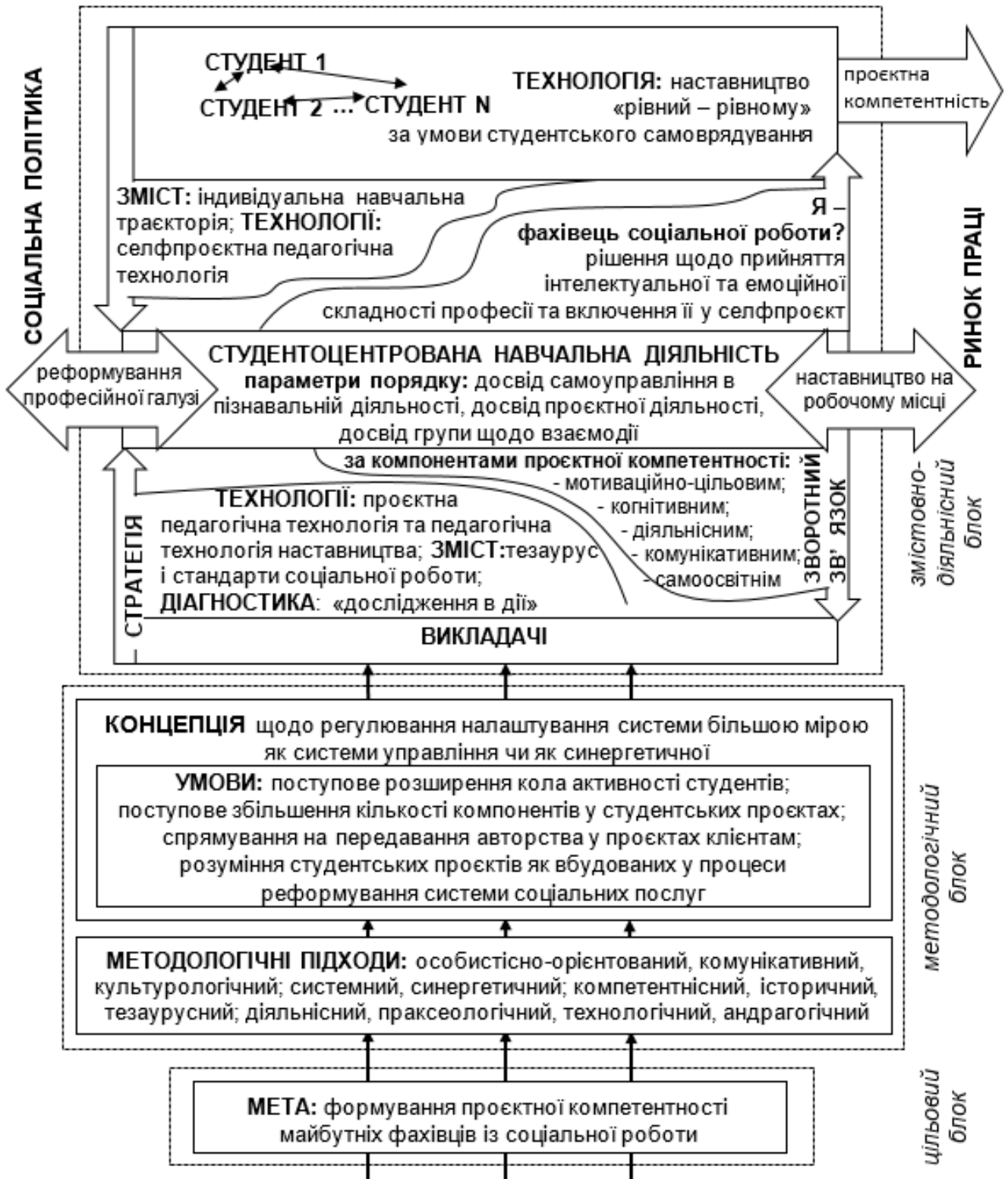

Рис. 1 Модель системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи у процесі професійної підготовки

У відповідь на наявну суперечність між вимогами професіоналізації галузі і недостатнім рівнем технологічного забезпечення процесу професійної підготовки цей процес розглянуто насамперед як процес самоорганізації кожного

конкретного студента, що реалізується з використанням селфпроектної педагогічної технології.

Для реалізації всіх компонентів проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в системі акцент зроблено на процесі наставництва, враховуючи елементи коучингу, академічного наставництва, наставництва «рівний рівному» та наставництва на робочому місці. Метою педагогічної технології наставництва є те, щоб у певний момент кожен студент досяг рівня співтворчості із наставником та іншими суб'єктами професійної діяльності.

Окрема увага в системі формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи приділена ролі взаємодії в студентському середовищі. Хоча перспективний напрям студентського самоврядування в процесі професійної підготовки залишений за межами цього дослідження.

У п'ятому розділі – «Практична реалізація та експериментальна перевірка дієвості системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи» – представлено результати пілотного експерименту та висновки щодо виявленої практичної суперечності, представлена практична реалізація системи у комплекті освітніх компонентів та аналіз результатів.

У пілотному експерименті брало участь 278 осіб, які працювали у п'яти послідовних експериментальних групах. У першій експериментальній групі (42 особи) лише 7 % студентів виконали планування проекту на високому рівні, 12 % – на достатньому, 81 % – на недостатньому; жоден проект не був реалізований. У подальшій роботі на перетині теоретичного пошуку й експерименту напрацьовувався набір орієнтувальних і виконавських карток створення соціального проекту як тексту. У п'ятій експериментальній групі (64 особи) 27 % студентів виконали планування проекту на високому рівні, 33 % – на достатньому, 40 % – на недостатньому; 38 % осіб реалізували проекти на високому рівні, 62 % – на достатньому. Ті, кому не вдалося розробити власні проекти на достатньому рівні, були залучені до реалізації проектів інших студентів. Причому на етапі аналізу одержаних результатів суттєво скоротилася кількість тих, хто отримав незадовільну оцінку (до 17 %); натомість 58 % студентів виконали роботу на високому рівні, 25 % – на достатньому. Саме ці результати, а також проміжні результати другої–четвертої експериментальних груп, дозволили сформулювати ідею щодо кількох етапів застосування проектної педагогічної технології в системі формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. Ця ідея для своєї реалізації потребувала й кількох циклів експерименту.

Основне експериментальне дослідження було здійснено із застосуванням методу «дослідження в дії» (Г. Алтрічтер (H. Altrichter), Б. Бартлетт (B. Bartlett), Х. Бредбері (H. Bradbury), Б. Дік (B. Dickh), А. Ферранс (E. Ferrance), А. Піггот-Ірвін (E. Piggot-Irvine), П. Реасон (P. Reason), Б. Сомех (B. Somekh), що передбачало постановку кількох послідовних циклів завдань, обґрунтування рішень щодо напряму дій і самих дій.

Доцільність звернення до методу «дослідження в дії» визначено таким:

1) здійснення кількох циклів дослідження дозволило поступово вводити та

перевіряти окремі елементи системи, чим була забезпечена більша точність встановлення причинно-наслідкових зв'язків у результатах експерименту; 2) врахування потребує нестабільний характер внутрішнього та зовнішнього середовищ, з іншого боку – коли дії починають змінювати досліджувану систему, то відкриваються нові обставини, суперечності та можливості, які визначають новий цикл дослідження.

Метод «дослідження в дії» щодо практичної реалізації й експериментальної перевірки дієвості розробленої системи використовувався на такому комплекті освітніх дисциплін: «Історія та теорія соціальної роботи» (I курсу), «Соціологія» з відповідною курсовою роботою (II курс), «Соціальна геронтологія»/«Загальна та соціальна педагогіка» (II курс), «Методи організації соціальних досліджень» (III курс) з курсовою роботою, «Технології соціальної роботи» (III курс) з курсовою роботою, «Проектний менеджмент в соціальній роботі» (IV курс) з курсовою роботою, а також у першій, другій виробничих і переддипломній практиках. У змісті цих освітніх компонентів система формування проектної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи відображалася у варіативній стратегії, що включає послідовність повторюваних етапів проектної педагогічної технології, а також селфпроектної педагогічної технології та педагогічної технології наставництва із застосуванням відповідних методів і засобів, представлених у четвертому розділі дисертації. Варіативність стратегії передбачає можливість її реалізації й на іншому комплекті дисциплін. Відкритість системи в середовищі ринку праці в умовах політики реформування процесу надання соціальних послуг реалізовувалася із застосуванням елементів дуальної освіти. Інтенсифікація взаємного зворотного зв'язку викладачів і студентів реалізовувалася із використанням цифрових та мережевих засобів.

Відповідно до методу «дослідження в дії» було реалізовано шість дослідницьких циклів із залученням шести експериментальних груп (94 особи). У циклах поступово вводилися такі елементи системи: I – проектна педагогічна технологія (одноразово); II – проектна педагогічна технологія (двічі) та педагогічна технологія академічного наставництва; III – проектна педагогічна технологія (на кожному курсі), педагогічна технологія академічного наставництва, селфпроектна педагогічна технологія; IV – проектна педагогічна технологія (на кожному курсі), педагогічна технологія академічного наставництва та наставництва «рівний–рівному», селфпроектна педагогічна технологія; V, VI – технології попередніх циклів в умовах дистанційного навчання на карантині пандемії COVID-19. Водночас, якщо система формування проектної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи для першої та другої експериментальних груп налаштовувалася як система управління, то для третьої – як синергетична система.

Відсотки тих студентів, які досягли базової проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, наведені у табл. 1.

Аналіз результатів перших трьох експериментальних груп засвідчив поступове зростання рівня проектної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи за всіма компонентами (рис. 2). Дані четвертої–шостої

експериментальних груп потребують застосування допоміжного методу аналізу негативного випадку в «дослідженні в дії». Так, викликом четвертої експериментальної групи став недостатній досвід за параметром порядку «досвід групи щодо взаємодії», що відбилося на мотиваційно-цільовому та комунікативному компонентах. Група потребувала налаштування системи як системи управління. Викликом для п'ятої та шостої експериментальних груп став карантин, спричинений пандемією COVID-19, при тому що старші курси доволі продуктивно навчалися в цей період.

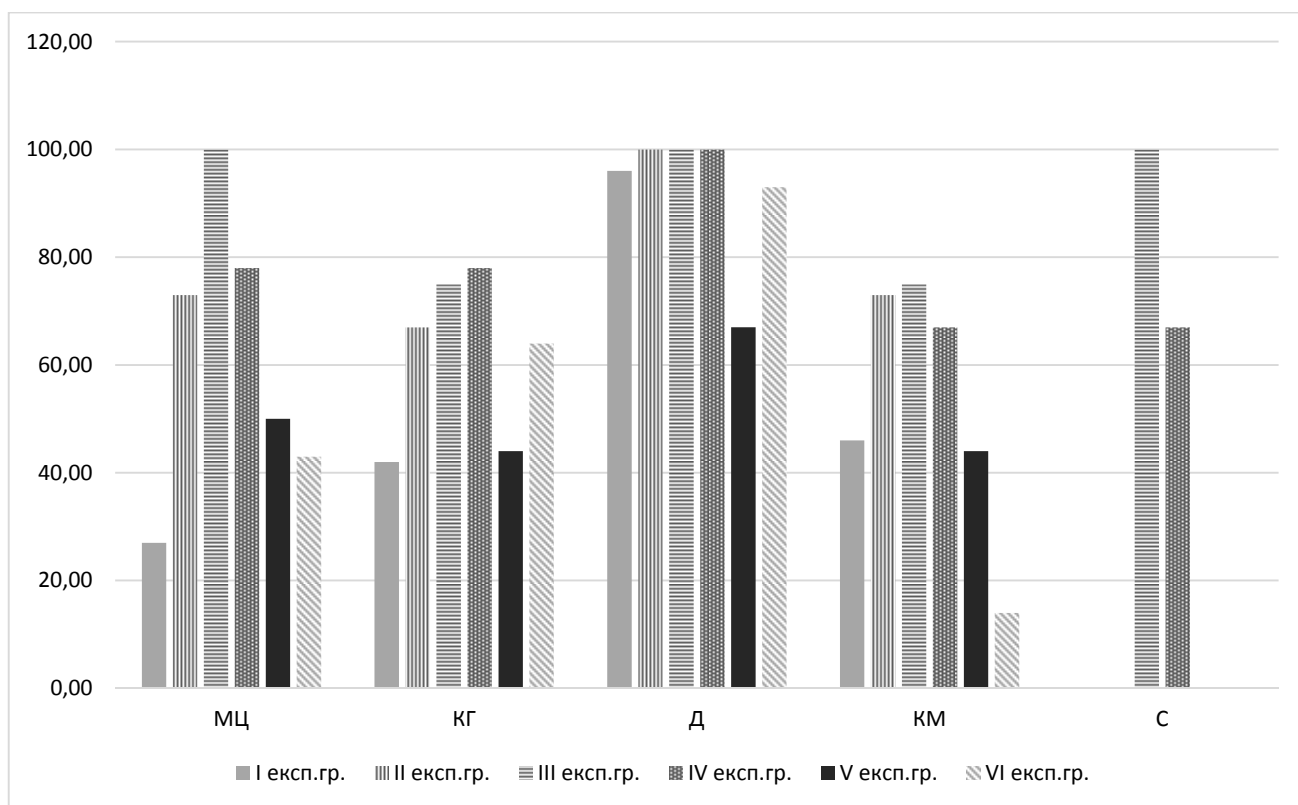
Таблиця 1

Результати щодо кількості майбутніх фахівців із соціальної роботи, які досягли базової проєктної компетентності

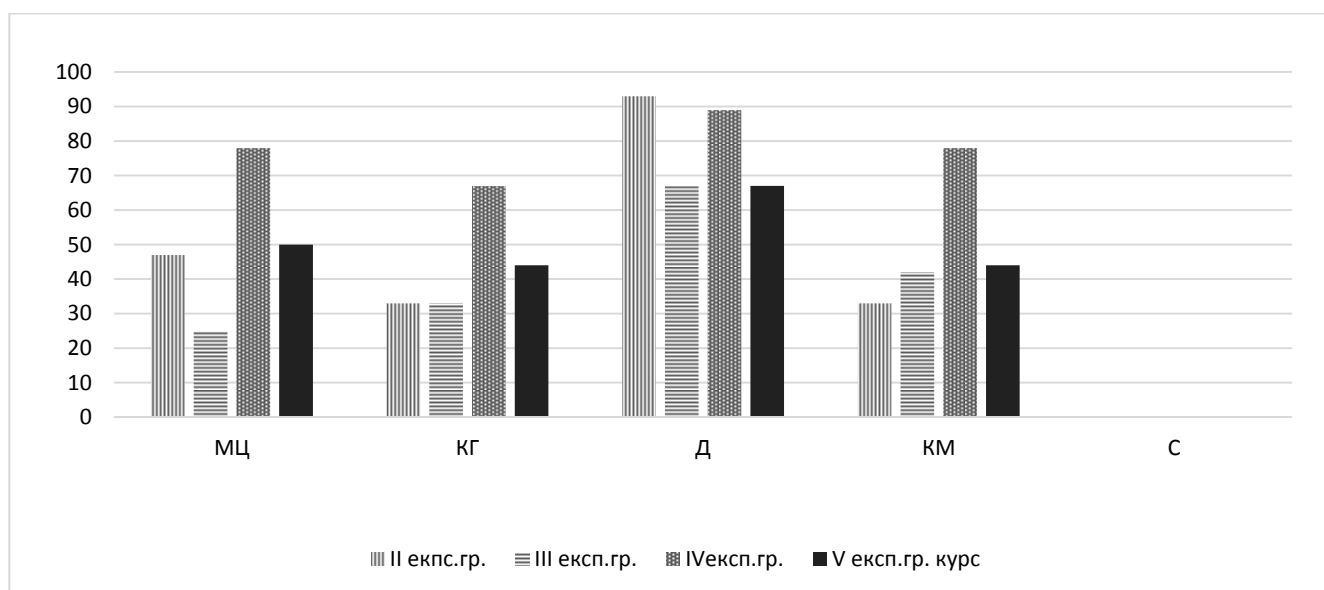
		Цикли дослідження в дії / експериментальна група (кількість осіб)												
		I (26)	II (15)			III (12)			IV (9)			V (18)		VI (14)
		курс навчання												
Компоненти проєктної компетентності	мотиваційно-цільовий (МЦ)	27%	47%	73%	50%	25%	100%	22%	78%	78%	44%	50%	43%	
	когнітивний (КГ)	42%	33%	67%	33%	33%	75%	33%	67%	78%	11%	44%	64%	
	діяльнісний (Д)	96%	93%	100%	83%	67%	100%	89%	89%	100%	39%	67%	93%	
	комунікативний (КМ)	46%	33%	73%	33%	42%	75%	33%	78%	67%	17%	44%	14%	
	самоосвітній (С)	-	-	-	-	-	100%	-	-	67%	-	-	-	

Однак, порівняння результатів четвертої–шостої груп із результатами навчання студентів старших курсів на відповідних етапах бакалаврської програми дозволяє зробити прогноз, що потрібний рівень компетентності буде досягнуто до завершення бакалаврату. На рис. 3 наведено співставлення результатів студентів цих груп із результатами аналогічних етапів навчання студентів другої–третьої експериментальних груп. У такому розрізі маємо навіть вищі результати четвертої та п'ятої експериментальних груп. Враховуючи наявні параметри порядку, для роботи груп система формування проєктної компетентності налаштовувалася переважно як синергетична.

Шоста експериментальна група почала професійну підготовку в умовах дистанційного навчання. Дані на рис. 2 ілюструють як це відобразилося на формуванні проєктної компетентності в мотиваційно-цільовому та комунікативному компонентах. Для коригування доцільним є налаштування системи як системи управління, хоча одержано достатні результати по когнітивному та діяльнісному компонентах.

Рис. 2 Результати за компонентами проєктної компетентності в експериментальних групах на крайніх циклах дослідження в дії

Рис. 3 Результати за компонентами проєктної компетентності в експериментальних групах на однорівневому циклі дослідження в дії (другий курс бакалаврату)

Таким чином, доведено, що дієвість системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи забезпечується діагностичним інструментарієм методу «дослідження в дії» й відповідними допоміжними методами, зокрема аналізу негативного випадку та іншими, представленими в тексті дисертації. Такий діагностичний інструментарій

дозволяє відстежувати параметри порядку в системі та відповідним чином налаштувати її чи як систему управління, чи як синергетичну систему. Підтвердженням дієвості системи є позитивна динаміка результатів експериментальних груп (табл. 1). У наведених даних практично за всіма компонентами спостерігається зростання. Статистичний аналіз одержаних результатів за допомогою визначення критерію Стюдента для кожного показника критеріїв за компонентами проектної компетентності доводить статистичну значущість виявлених відмінностей у результатах експериментальних груп із надійністю $\gamma=0,95$.

Як окремі методичні рішення елементи системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи апробовані та отримали позитивну оцінку в 6 закладах вищої освіти, що знайшло відображення в документах про впровадження результатів дисертації.

ВИСНОВКИ

Виконання дослідження відповідно до поставлених завдань, здійснені теоретичні узагальнення, моделювання системи, розроблення стратегії та технологій, експеримент щодо формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи дозволили сформулювати низку **висновків**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури було визначено, що документом, який визначає напрям досліджень формування компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, є Стандарт вищої освіти України для спеціальності 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти. Цим документом передбачено здатність майбутніх фахівців із соціальної роботи до розроблення та реалізації соціальних проєктів і програм. У стандарті вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» галузі знань 23 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти серед видів загальних компетентностей представлено «Здатність розробляти і управляти проєктами»; серед спеціальних (фахових, предметних) компетентностей – «Здатність професійно діагностувати, прогнозувати, проєктувати та моделювати соціальні ситуації»; додатково для освітньо-професійних програм – «Здатність до розроблення, апробації та втілення соціальних проєктів і технологій».

Була визначена відповідь на методологічну суперечність між зростанням складності соціальних систем, з одного боку, та природнім відставанням темпів включення у зміст професійної підготовки оновлюваних елементів тезауруса та технологій соціальної роботи, з іншого. Серед інваріантних понять виділено поняття «проєкт» і «проєктна діяльність» як такі, що спрямовані на роботу із невизначеним сучасним і непередбачуваним майбутнім. Але недостатньо розглянута проблема формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи.

2. Обґрунтовано методологічні основи підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи на базі підходів: особистісно орієнтованого, комунікативного,

культурологічного, системного, синергетичного, діалектичного, історичного, компетентнісного, тезаурусного, діяльнісного, праксеологічного, технологічного, андрагогічного. Реалізація названих підходів забезпечила цілісність дослідження, встановлено зв'язок між методологічним, теоретичним, технологічним та практичним рівнями підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи. В інтеграції підходів було закладено підґрунтя для розробки системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи як студентоцентрованої. Визначальними для проектування структури системи були опрацьовані методологічні положення теорії управління та синергетики.

Розробка методологічних підходів забезпечила розкриття методологічної суперечності між особистістю та суспільством як визначальної рушійної сили їх розвитку. З позицій методологічних підходів пропонуються декілька взаємопов'язаних варіантів щодо зниження рівня впливу сформульованої суперечності на локальному рівні. По-перше, пропонується орієнтувати студентів скоріше на проектну діяльність у команді, ніж на індивідуальну активність. При цьому і клієнти соціальної роботи мають бути залучені до спільної діяльності. Цей висновок відображено у пропонованій системі, стратегії, технології формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. У процесі розробки та реалізації власних проектів студентам пропонується аналізувати і проекти, і їх результати в контексті процесів реформування соціальної сфери в Україні, безпосередньо при наданні соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах.

3. Запропоновано виділити в структурі проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи такі компоненти: мотиваційно-цільовий, що діагностується за критерієм самостійності майбутніх фахівців у професійній діяльності; когнітивний, сформованість якого діагностується за критерієм відповідності наявних у майбутнього фахівця із соціальної роботи знань і розумінь тезаурусу та стандартів соціальної роботи, методам і засобам проектної діяльності; діяльнісний, який виявляється за критерієм професійної творчості; комунікативний, що діагностується за критерієм суб'єкт–суб'єктної взаємодії; самоосвітній, який проявляється за критерієм здатності до селфпроектної діяльності.

Дослідження процесу формування проектної компетентності протягом опрацювання бакалаврської програми передбачає, що цей процес має отримати своє продовження у формуванні проектної компетентності майбутніх магістрів соціальної роботи. Це пов'язано із необхідністю розв'язання магістрами складніших завдань управлінського та дослідницького характеру. Вважаємо, що розпочати формування проектної компетентності доцільно вже в бакалаврських програмах в елементарних проектах, починаючи від проектів одного заходу, але таких, за якими здійснена реалізація, і щодо яких студенти виконали аналіз отриманих результатів відповідно до поставлених цілей. Перспектива розвитку в магістерських програмах – співтворчість фахівців із соціальної роботи з іншими суб'єктами.

Детальний аналіз щодо історичних передумов виникнення поняття «проектна

компетентність», історичних процесів впровадження методу проєктів в освітніх системах різних країн світу протягом ХХ ст. довів суттєвий потенціал саме проєктної діяльності в контексті пізнавальної мотивації тих, хто навчається. Виконане паралельно з теоретичним експериментальне дослідження при цьому засвідчило, що за рахунок можливості вибору, а також співпраці та виходу студентів на реальні впливові результати власної проєктної діяльності отримуємо позитивний досвід процесу актуалізації особистості фахівця із соціальної роботи. Окрім проєктів для різних цільових груп клієнтів студентам також пропонується й селфпроєктна діяльність, що суттєво підвищує суб'єктні якості особистості.

4. У ході опрацювання психолого-педагогічної літератури розроблено концепцію формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки, а також відповідних стратегій та технологій. Головною характеристикою концепції є її зорієнтованість на регулювання налаштувань підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи як системи управління чи як синергетичної системи відповідно до параметрів порядку, що спостерігаються в конкретній академічній групі. Особливістю розробленої концепції є те, що вона передбачає поступове ускладнення виконуваних майбутніми фахівцями із соціальної роботи проєктів й інтеграцію їх в більш масштабні соціальні проєкти шляхом встановлення тісної взаємодії з діючими фахівцями з надання соціальних послуг в локальній громаді. Ґрунтуючись на концепції була розроблена система формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, яка відкрита в середовищі ринку праці в умовах політики реформування процесу надання соціальних послуг.

5. З метою підвищення якості підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи запропоновано і апробовано систему формування проєктної компетентності досліджуваної категорії здобувачів освіти. Всі складники системи підпорядковані студентоцентрованої навчальній взаємодії викладачів і студентів, залучаючи до цього процесу також і суб'єктів ринку праці. Система включає: мету, проєктну компетентність майбутніх фахівців із соціальної роботи, компоненти: мотиваційно-цільовий, когнітивний, діяльнісний, комунікативний та самоосвітній; зміст, що визначається тезаурусом і стандартами соціальної роботи; стратегію та проєктну педагогічну технологію, селфпроєктну педагогічну технологію, педагогічну технологію наставництва, науково-методичне забезпечення.

У системі подані параметри порядку, що дозволило регулювати її налаштування переважно як системи управління чи синергетичної системи. Для реалізації всіх компонентів проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в системі акцент зроблено на процесі наставництва, враховуючи елементи коучингу, академічного наставництва, наставництва «рівний рівному» та наставництва на робочому місці.

Окрема увага в системі формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи приділена ролі взаємодії в студентському середовищі.

У запропонованій системі забезпечується можливість розв'язання практичної суперечності між наявним педагогічним потенціалом проектної діяльності та недостатньою його реалізацією в практиці професійної підготовки, у практиці міждисциплінарних зв'язків. Щодо зниження рівня впливу цієї суперечності, то можливе рішення відкривається з позицій системного підходу в розгляді цієї системи на різних рівнях: і на рівні освітнього процесу за окремою навчальною дисципліною в рамках діяльності одного викладача, і на рівні системи всієї освітньо-професійної програми підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи у співпраці різних викладачів. Також важливим є рівень навчання впродовж життя, зокрема включаючи освіту дорослих, спільні програми підвищення кваліфікації для викладачів та фахівців соціальної роботи.

6. Досліджуючи систему формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи, було визначено потребу у використанні різних педагогічних технологій, які сприятимуть цьому процесу. При виборі було визначено, що для усунення визначених суперечностей потрібно використовувати різні технології. Так, усунення вимагає технологічна суперечність між сучасними вимогами професіоналізації галузі, державних стандартів вищої освіти і недостатнім рівнем технологічного забезпечення процесу професійної підготовки фахівців. Для зниження рівня впливу цієї суперечності з позицій особистісно орієнтованого підходу процес формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи пропонується реалізувати цю потребу в трьох складниках: проектна педагогічна технологія, селфпроектна педагогічна технологія, педагогічна технологія наставництва. Для кожної технології підібрано відповідний набір методів, а також відповідні цифрові та мережеві засоби. З використанням запропонованого набору технологій, методів і засобів в експериментальному дослідженні було отримано низку доволі цікавих та продуктивних студентських проектів. Очікуваним результатом також стало підвищення якості сформованості проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Для вирішення технологічної суперечності важливим виявилось створення орієнтувальної основи діяльності для самостійного виконання окремих етапів проектування, реалізації спроектованого, аналізу отриманих результатів. За відсутності можливості реалізації того чи іншого елемента системи особливо важливим стає наставництво. Ця технологія має реалізовуватися більш інтенсивно, особливо на першому курсі професійної підготовки, використовуючи всі доступні канали комунікації і забезпечуючи всю необхідну підтримку.

7. Здійснено практичну реалізацію та експериментальну перевірку дієвості системи формування проектної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи. З цією метою застосовано метод «дослідження в дії», було враховано нестабільності внутрішнього та зовнішнього середовищ, змінюваність параметрів порядку самої досліджуваної системи, наявних у процесі професійної підготовки відмінностей між академічними групами студентів, та необхідність напрацювання варіативних рішень.

Дослідження відбувалося зокрема і під час переведення закладів вищої освіти

на дистанційну форму навчання в карантинних умовах пандемії COVID-19. У цих умовах в експериментальній частині дослідження при реалізації методу «дослідження в дії» застосовувався також метод «аналізу негативного випадку» для запропонованої системи, стратегії, технологій. У процесі дослідження було встановлено особливу важливість таких елементів запропонованого варіанту дослідження: 1) важлива безпосередня комунікація викладачів і студентів, особливо на початковому етапі процесу професійної підготовки (перший курс програми бакалаврату); 2) важливе винайдення можливостей для реалізації частини процесу професійної підготовки у взаємодії із базами практики, які також отримують в умовах карантину певні обмеження в безпосередній взаємодії із клієнтами з надання соціальних послуг; 3) важливе мережування та підтримка студентами один одного в освітньому процесі та поза ним.

Дієвість досліджуваної системи перевірялася шляхом поступового введення окремих її елементів й налаштування системи як системи управління чи як синергетичної залежно від значення параметрів порядку, що спостерігалися в «дослідженні в дії». Серед 6 експериментальних груп 3 більшою мірою вимагали системи управління, три були спроможні функціонувати як синергетичні в умовах інтенсивних зовнішніх і внутрішніх зв'язків. У всіх групах була виявлена і підтверджена з використанням статистичних методів позитивна динаміка щодо формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Виконана дисертація не вичерпує проблему професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи щодо сформованості їх проєктної компетентності. Подальшого наукового дослідження потребує процес розвитку проєктної компетентності до рівня творчості та співтворчості. Такий процес є можливим у магістерських програмах. Продуктивним для цього вбачається проєктування освітнього середовища, сприяння студентському самоврядуванню в закладі вищої освіти. Також окремого дослідження заслуговує проблематика інтенсифікації селфпроєктної діяльності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Купенко О. В. Формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи в процесі професійної підготовки: [моногр.]. Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. 393 с.
2. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики: навч. посіб. Суми: СумДУ, 2020. 192 с.
3. Купенко О. В. Обґрунтування проблеми формування проєктної діяльності фахівця у закладі професійної освіти. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. Харків: Курсор, 2004. Вип. 26, ч. 2. С. 30–38.
4. Купенко О. В. Визначення педагогічних понять «проєкт» та «проєктна діяльність» на підставі аспектного аналізу. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. Харків, 2005. Вип. 28. С. 34–44.
5. Купенко О. В. Навчання як управління діяльністю: структурний аналіз.

Педагогіка та психологія: зб. наук. праць. Харків, 2005. Вип 27, ч. 1. С. 19–32.

6. Купенко О. В. Педагогічне обґрунтування зв'язку творчої та проектної діяльності. *Наукові записки [Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя]*. Сер.: Психолого-педагогічні науки. Ніжин, 2005. № 6. С. 39–42.

7. Купенко О. В. Врахування особливостей суб'єктів соціальної діяльності в управлінні соціальною проектною діяльністю студентів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. праць. Харків: Українська інженерно-педагогічна академія, 2006. Вип. 12. С. 127–134.

8. Купенко О. В. Набуття студентською молоддю досвіду проектної діяльності: від прямого управління до самоуправління. *Вісник Харківської державної академії культури*: зб. наук. праць. Харків: ХДАК, 2006. Вип. 18. С. 249–263.

9. Купенко О. В. Управління проектною діяльністю майбутнього фахівця на підґрунті її особливостей. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошук*: зб. наук. праць. Запоріжжя, 2006. Вип. 37. С. 339–349.

10. Купенко О. В. Обґрунтування методу розширення кола діяльності студента. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Київ, 2007. Вип. 10. т. 2. С. 482–490.

11. Купенко О. В. Педагогічне управління діяльністю студента щодо обґрунтування соціально орієнтованого проекту. *Вісник Харківської державної академії культури*: зб. наук. праць. Харків: ХДАК, 2007. Вип. 21. С. 201–210.

12. Купенко О. В. Проектна діяльність у соціальній сфері як об'єкт наукового дослідження. *Теорія і практика управління соціальними системами*: щоквартал. наук.-практ. журн. Харків: НТУ «ХПІ», 2007. № 1. С. 112–123.

13. Купенко О. В. Реалізація зворотного зв'язку в соціально-педагогічній метасистемі управління проектною діяльністю студента. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. Харків: Курсор, 2007. Вип. 32. С. 97–105.

14. Купенко О. В. Педагогічні методи розвитку студента як суб'єкта соціального простору. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. праць. Харків, 2008. Вип. 20. С. 258–264.

15. Купенко О. В. Управління проектною діяльністю студентів для соціальних перетворень: програма, висновки з експерименту, перспективи. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2009. Ч. III. С. 203–215.

16. Lubchak V., Kupenko O., Kuzikov V. Approach to Dynamic Assembling of Individualized Learning Paths. *Informatics in Education*. 2012. Vol. 11, № 2. P. 213–225.

17. Купенко О. В. Методологічні засади організації самостійної роботи майбутніх соціальних працівників як складова їх підготовки до проектної діяльності. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. Чернігів: ЧНТУ, 2016. № 2 (8). С. 83–93.

18. Kupenko O. Determining the structure of project competence of future bachelors of social work. *Intellectual Archive*. 2019. № 4, October–December. Vol. 8.

P. 312–321.

19. Купенко О. В. Особливості формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи в умовах впровадження дуальної форми освіти. *Sciences of Europe*. 2019. № 45, Vol. 4. P. 12–16.

20. Купенко О. В. Сучасний стан і перспективні засоби розвитку проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 9 (93). С. 195–205.

21. Купенко О. В. Система формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи: історичний підхід. *Sciences of Europe*. 2020. № 53, Vol. 4. P. 32–36.

22. Купенко О. В. Інтегральна та базова проєктні педагогічні технології формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: зб. наук. праць*. Запоріжжя: КПУ, 2020. Вип. 72, т. 2. С. 81–85.

23. Купенко О. В. Обґрунтування концепції формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. *Інноваційна педагогіка: наук. журн.* Одеса, 2020. № 26. С. 124–129.

24. Купенко О. В. Педагогічна селфпроєктна технологія в процесі формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2020. VIII (94), Issue 236. pp. 48–51.

25. Купенко О. В. Педагогічна технологія наставництва в процесі формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. № 3–4 (97–98). С. 39–48.

26. Купенко О. В. Структура інтегральної моделі педагогічної системи формування проєктної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. *Інноваційна педагогіка: наук. журн.* Одеса, 2020. № 25. С. 103–107.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

27. Купенко О. В. Порівняльний аналіз швидкості культурного та освітнього рухів. *Культура та інформаційне суспільство XXI століття: матеріали наук. конф. молодих учених* (Харків, 20–22 квіт. 2005 р.). Харків: ХДАК, 2005. С. 95–96.

28. Купенко О. В. Проєктна діяльність студентів у контексті входження України в Болонський процес. *Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта (консенсус, партнерство, стандарти) в контексті Болонського процесу: матеріали наук.-практ. конф.* (Харків, 13–14 груд. 2005 р.). Харків: ХДАК, 2005. С. 118–120.

29. Купенко О. В. Діяльнісний підхід до визначення поняття «соціальне партнерство». *Гуманізм та освіта: зб. матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф.* Вінниця: Універсум-Вінниця, 2006. С. 90–92.

30. Купенко О. В. Педагогічні умови розвитку на гуманістичних засадах суб'єкта ініціатив соціального партнерства. *Викладач і студент: проблеми*

ефективної співпраці: зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. Черкаси: вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006. С. 115–116.

31. Купенко О. В. Проектна діяльність студентів: особливості управління. *Методологія сучасних наукових досліджень*: матеріали наук.-практ. конф. молодих учених. Харків: ХНПУ, 2006. С. 50–51.

32. Купенко О. В. Обґрунтування соціально-педагогічного середовища розвитку гуманістичного суб'єкта соціальної сфери. *Ціннісні пріоритети освіти у XXI столітті: орієнтири та напрями сучасної освіти*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Луганськ, 3–5 жовт. 2007 р.). Луганськ: Альма-матер, 2007. Ч. 1. С. 109–119.

33. Купенко О. В. Підготовка студентів вищого навчального закладу як суб'єктів управління професійною діяльністю. *Наукові читання з педагогічних та соціально-педагогічних проблем*: матеріали доповідей наук.-практ. конф. (Харків, 14 черв. 2007 р.). Харків: ХОГОКЗ, 2007. С. 24–26.

34. Купенко О. В. Специфіка досвіду спілкування та соціальних комунікацій студента ВНЗ. *Освіта, культура та мистецтво в добу цивілізаційної глобалізації*: матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 22–23 лист. 2007 р.). Харків: ХДАК, 2007. С. 85–86.

35. Купенко Е. В. Взаимодействие преподавателя и студента как условие реализации метода социальных проектов. *Проблемы межкультурной коммуникации в содержании социогуманитарного образования: состояние, тенденции, перспективы*: материалы междунар. науч. конф. (Казань, 17–18 апреля 2008 г.): в 2 ч. Казань: изд-во КГУКИ, 2008. Ч. II. С. 48–50.

36. Купенко О. В. Суперечності щодо впровадження інновацій у сучасній педагогічній системі. *Вища школа: удосконалення якості підготовки фахівців*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Черкаси, 16–17 квіт. 2009 р.). Черкаси: вид-во ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. С. 17–18.

37. Купенко Е. В. Компьютерные средства в обучении: преодолении жесткой алгоритмизации и чрезмерной множественности образовательных маршрутов. *Социальный компьютеринг: основы, технологии развития, социально-гуманитарные эффекты*: материалы Первой междунар. науч.-практ. конф. Москва, 2012. С. 112–115.

38. Купенко О. В. Принципи педагогічної системи як основа управлінських компетенцій викладача вищої школи. *Управлінські компетенції викладача вищої школи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14–15 берез. 2013 р.). Київ: вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. С. 158–160.

39. Купенко О. В., Шовкопляс А. О. Вплив групової роботи на рівень індивідуальних досягнень у ході самостійної навчальної діяльності студентів. *Інформатика, математика, автоматика. ІМА: 2016*: матеріали та програма наук.-техн. конф. (Суми, 18–22 квіт. 2016 р.). Суми: вид-во СумДУ, 2016. С. 214.

40. Купенко О. В. Організація студентських волонтерських проєктів для людей «Золотого Віку». *Відродження гідності людей золотого віку в українському суспільстві*: матеріали II міжнар. конф. (Львів, 25–27 лист. 2019 р.). Львів: СПОЛОМ, 2019. С. 76–77.

41. Купенко О. В. Практика самопроєктування в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх бакалаврів соціальної роботи. *Формування здоров'язбережувальних компетентностей молоді в умовах глобалізації: реалії та перспективи*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 28–29 квіт. 2020 р.). Хмельницький, 2020. С. 105–107.

42. Пехота О. М., Купенко О. В. Інформатизація формальної, неформальної та інформальної освіти: проблематика в умовах самоізоляції. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи*: матеріали VI міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 12–13 лист. 2020 р.). Тернопіль, 2020. С. 195–197.

Опубліковані праці, які додатково відображають результати дисертації

43. Купенко О. В., Яресько К. В. Проектна діяльність у соціальній сфері: навч. посіб. Суми: вид-во СумДУ, 2007. 76 с.

44. Світайло Н. Д., Купенко О. В., Дементов В. О. Принципи організаційного та методичного забезпечення практичної складової в рамках реалізації дуальної моделі освіти (старт в умовах багатьох невизначеностей): навч.-метод. посіб. Суми: СумДУ, 2019. 133 с. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74590>.

45. Купенко О. В. Педагогічні проєкти: навч. посіб. Суми: вид-во СумДУ, 2015. 133 с.

46. Купенко О. В. Структура діяльності як система: моральні аспекти розгляду. *Вісник Харківської державної академії культури*: зб. наук. праць. Харків: ХДАК, 2005. Вип. 16. С. 184–191.

47. Купенко О. В. Моральний аспект управлінської діяльності у соціальних системах: від загального до одиничного. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*: зб. наук. праць. Київ-Запоріжжя, 2005. Вип. 36. С. 295–302.

48. Купенко О. В. Гуманістична складова ініціатив соціального партнерства: педагогічний аспект. *Вісник Черкаського університету*. Сер.: педагогічні науки. Черкаси: ЧНУ, 2006. Вип. 88. С. 145–150.

49. Купенко О. В. Дослідження факторів як елементів педагогічної метасистеми розвитку гуманістичного суб'єкта соціальної сфери. *Вісник Харківської державної академії культури*: зб. наук. праць. Харків: ХДАК, 2007. Вип. 20. С. 169–177.

50. Купенко О. В. Особливості гуманістичної особистості. *Педагогіка та психологія*: зб. наук. праць. Харків, 2007. Вип. 31. С. 4–14.

51. Купенко О. В. Педагогічна система розвитку гуманістичного суб'єкта соціальної сфери. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. Ч. III. С. 46–59.

52. Купенко О. В. Методи соціальних комунікацій у процесі набуття досвіду передбачення та подолання проблем на перетині вільного вибору людей. *Вісник Харківської державної академії культури*: зб. наук. праць. Харків: ХДАК, 2008. Вип. 23. С. 247–255.

53. Купенко О. В. Педагогічний принцип поступового розширення кола

активності студентів. *Вісник Черкаського університету*. Сер.: педагогічні науки. Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2009. Вип. 164. С. 43–49.

54. Купенко О. В. Історико-генетичний підхід до визначення особливостей самостійної навчальної діяльності студентів університету. *Актуальні питання природничо-математичної освіти*. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. № 4. С. 81–89.

АНОТАЦІЇ

Купенко О. В. Система формування проєктної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у процесі професійної підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2021.

У дисертації здійснено аналіз професійної підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи як науково-педагогічної проблеми; визначено методологічні засади підготовки майбутніх фахівців із соціальної роботи; обґрунтовано та визначено структуру та зміст проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи; сформульовано авторську концепцію системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки; розроблено і змодельовано систему формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки; розроблено стратегію та педагогічні технології реалізації системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи в процесі професійної підготовки; практично реалізовано та експериментально перевірено дієвість системи формування проєктної компетентності майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Ключові слова: професійна підготовка, система, формування, проєктна компетентність, компоненти проєктної компетентності, фахівець соціальної роботи, проєктна педагогічна технологія, селфпроєктна педагогічна технологія, педагогічна технологія наставництва.

Купенко Е. В. Система формирования проектной компетентности будущих специалистов социальной работы в процессе профессиональной подготовки. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, Хмельницкий, 2021.

В диссертации выполнен анализ профессиональной подготовки будущих специалистов по социальной работе как научно-педагогической проблемы; определены методологические основы подготовки будущих специалистов по социальной работе; обоснована и определена структура и содержание проектной

компетентности будущих специалистов по социальной работе; сформулирована авторская концепция системы формирования проектной компетентности будущих специалистов по социальной работе в процессе профессиональной подготовки; смоделирована система формирования проектной компетентности будущих специалистов по социальной работе в процессе профессиональной подготовки; разработана стратегия и педагогические технологии реализации системы формирования проектной компетентности будущих специалистов по социальной работе в процессе профессиональной подготовки; практически реализована и экспериментально проверена действенность системы формирования проектной компетентности будущих специалистов по социальной работе.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, система, формирование, проектная компетентность, компоненты проектной компетентности, специалист социальной работы, проектная педагогическая технология, селфпроектная педагогическая технология, педагогическая технология наставничества.

Kupenko O. V. The System for Forming Project Competence of Future Social Work Specialists in the Process of Professional Training. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 «Theory and Methods of Vocational Training». – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2021.

The author has analyzed the formation of social work as a professional activity and singled out model examples and the content of professional training for the construction of project competence in future social work specialists.

Future social workers' methodological basics have been substantiated and personality-oriented, communicative, culturological, systemic, synergetic, dialectical, historical, praxeological, technological, andragogical, methodological, competence, thesaurus, activity approaches have been implemented. The integration of these approaches ensures the study integrity and a connection between the methodological, theoretical, technological, and practical research concepts.

In the structure of future social workers' project competence the following is highlighted: a motivational-target component; a cognitive component; an activity component; a communicative component; a self-educational component.

The concept and models of project competence development for future social work specialists in professional training have been developed, as well as the corresponding strategy and pedagogical technologies. The system concept is directed to the gradual complication of future social work projects and their integration into larger social projects by establishing close cooperation with existing professionals in social services in the amalgamated territorial community. At the same time, the system includes both the features of the management system and the features of the synergetic system, which can be adjusted by the teacher depending on the readiness of future social workers for independent activity and the self-organization of student academic groups. The system is considered open under the labor market conditions in the external environment of

reforming social services.

To ensure a dynamic project competence development in future social workers the author has developed a strategy that combines project pedagogical technology, self-project educational technology, and mentoring technology.

The primary experimental research using the method of «research in action» has proved the positive dynamics of most criteria indicators of the project competence components according to the experimental groups' results.

The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that:

- for the first time, the author's concept of forming project competence of future social work specialists has been theoretically substantiated and developed, which envisages regulation of the system arrangement as a management system or as a synergetic one according to the order parameters observed in a particular academic group; the system for forming project competence of future social work specialists has been modeled as a student-centered platform, which is open to broader processes on the labor market and reform in providing social services; the implementation strategy has been developed for the system of forming project competence of future social work specialists, including project pedagogical technology, self-project pedagogical technology, pedagogical technology of mentoring; the essence of the concept «Project competence of a future social work specialist» has been concretized and introduced into scientific circulation as a complex intermediate result of training and practice, whose start is the reproduction of the sequential actions of self-project activities and whose continuation is motivated, conditioned by the thesaurus and standards project activities (including as part of a team) for the development, realization of human rights, family, group, the authorship of which the future social work specialist deliberately shares with the client (clients), learning to act together with them in conditions of limited resources and an uncertain situation; the structure of future social work specialists' project competence has been determined in the motivational-target, cognitive, activity, communicative, self-educational components;

- improvements have occurred in project pedagogical technology in the study of social and humanitarian disciplines in a sequence of several iterations at project problem amplification, as well as with the implementation of the strategy variability function in establishing inter-subject connections; a self-project pedagogical technology as a quasi-self-project technology, that opens up the prospects for future professionals to understand further self-designing and self-development, and also creates the indicative basis for students to foster self-design and self-development for prospective social work clients;

- a further development has taken place in understanding the essence of a social work specialist's professional training by highlighting a project competence as the basic one for other specialist competencies; the method of «research in action» as a diagnostic tool to ensure the effectiveness of pedagogical systems.

Keywords: professional training, system, forming, project competence, components of project competence, social work specialist, project pedagogical technology, self-project educational technology, and mentoring technology.

Підписано до друку 16.03.2021 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 212.

Видавець та виготовлювач
Сумський державний університет
вул. Римського-Корсакова, 2
м. Суми, 40007

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007 р.